

Мср Јована Мисаиловић, асистент
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0003-0207-9640

Прегледни научни рад
УДК: 369.5(4-672EU)
DOI: 10.46793/7623-143-0.243M

СИСТЕМИ СОЦИЈАЛНОГ ОСИГУРАЊА САМОЗАПОСЛЕНИХ У ДРЖАВАМА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ*

Резиме

Социјално осигурање самозапослених представља кључни аспект заштите и економске сигурности појединаца који раде за себе. Овај систем обухвата различите облике осигурања, укључујући здравствено, пензијско и осигурање од незапослености, с циљем да се обезбеде основни социјални бенефити. Систем социјалног осигурања самозапослених игра такође и виталну улогу у обезбеђивању социјалне сигурности, омогућавајући појединцима да се суоче са ризицима који прате самозапошљавање.

Иако је разлика у погледу приступа правима по основу социјалног осигурања (оправдано) видљива многе земље су приступиле усвајању система који све више иде у правцу изједначавања запослених и самозапослених када је у питању покривеност заштитом социјалног осигурања. У раду, ауторка наводи примере решења који су усвојени у државата Европске уније, осврћући се на примере добрих и мање повољних решења.

Кључне речи: самозапослени, социјално осигурање, социјални ризици, социјално право.

1. Увод

У многим земљама широм света системи социјалног осигурања постављени су првенствено тако да су усмерени на покривање запослених имајући у виду њихов положај у радноправном односу, док су самозапослени, обзиром на терете који се доводе у везу са њиховим самосталним радом у

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2024. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

потпуности искључени из домена примене или су само делимично покривени.¹ Међутим, наведено правило последњих година све више бива дерогирано услед потребе да се самозапослени не перципирају као категорија која је децидно искључена из примене заштитних норми права социјалног осигурања. У том смислу, примери добрих решења, који се могу пронаћи широм Европске уније указују да су не само самозапослени већ и друге категорије радника које не раде за другог већ се налазе у неком од нестандартних облика рада, покривени посебним системима социјалног осигурања у оквиру социјалне заштите коју свака држава гарантује националним законодавством. Посматрано са ширег аспекта, недостаци у погледу социјалне заштите самозапослених у односу на степен који уживају запослени стварају изазове не само за остваривање њиховог људског права на социјалну сигурност већ и за друштвени и економски развој.² Вреди напоменути да су многе земље, предузеле напоре да се прошири социјална заштита на самозапослене и раднике који раде у тзв. неформалном сектору економија. Ипак, покривеност социјалном заштитом остаје изузетно ниска у земљама са највишом стопом сиромаштва.³ Иако су разлике у погледу правног статуса запослених и самозапослених са становишта организације рада и остваривања права по основу рада неупитна, ипак, оно што посебно доводи самозапослене у положај изразите осетљивости јесте питање њиховог приступа социјалној осигурању. Самозапослени се тако суочавају са препрекама приликом остваривања права на социјално осигурање и одређена права у погледу инклузије на тржиште рада.⁴ Разлог томе лежи у чињеници да највећи број система социјалне заштите не третира самозапослене у контексту лица која обављају рад за другог већ чешће као лица која су у могућности да сама себе обезбеде – те се сматрају сличнија послодавцима, па се последично, празнине у виду изузимања од примене социјалне заштите оправдавају тиме да су иста обезбеђена за лица која раде у односу зависности, то јесте за другог, па самим тим за права по основу радног односа. На европском нивоу, питање социјалне заштите

¹ Вид. Видановић, К., *(Не)оправданост примене радноправних правила о заштити од отказа на самозапослена лица*, Страни правни живот, бр. 2/2021, стр. 294.

² Ово је посебно важно у контексту постизања Циљева одрживог развоја, а посебно циљ 1.3. посвећен системима социјалне заштите. ILO, *Extending social security to self-employed workers - Lessons from international experience*, Geneva, 2021, стр. 2.

³ На пример, земље Азије, које броје велики број становника попут Кине и Тајланда увеле су универзалну пензију и здравствено осигурање, док је Монголија усвојила универзалне шеме исплате дејих додатака. Као резултат, око 63 односно 72 одсто становништва у Кини и Монголији је покривено неким обликом социјалне заштите. У Индији је мање од петине становништва покривено неким обликом социјалне заштите. *World Employment and Social Outlook: Trends 2019*, International Labour Office, Geneva, 2019, стр. 47.

⁴ Report from the Commission to the Council on the implementation of the Council Recommendation on access to social protection for workers and the selfemployed, COM/2023/43 final, 31.1.2023, "Key Findings", стр. 2-3.

самозапослених разматра се у контексту Европског стуба социјалних права.⁵ При чему, изузетно важну улогу има Препорука Европске комисије из 2019. године о приступу социјалној заштити радника и самозапослених лица у којој је на више места наглашена потреба да се самозапосленима омогући приступ социјалној заштити а посебно узимајући у обзир чињеницу да се велики број радника неретко налази у прелазном статусу између запосленог и самозапосленог лица⁶ и да је стога потребно да се и током овог периода омогући одређена покривеност социјалном заштитом у целини.⁷

У том смислу, унутар Европске уније (у даљем тексту: ЕУ) изграђени су системи социјалног осигурања усмерени према двама различитим филозофијама, имајући у виду пре свега социјалне ризике који су у вези са радом самозапослених лица и по основу чијег остварења ова категорија радника може бити титулар права из социјалног осигурања. Прва има за циљ одржавање прихода радника у случају остваривања социјалних ризика, при чему је полазна тачка радни однос. Друга је усмерена ка обезбеђивању адекватног, уједначеног прихода за све грађане у случају одређених ризика. Овај заменски приход може бити универзалан и висок у неким случајевима или ограничен и/или у вези са имовинским стањем лица, односно могућност остваривања права везује се само у случају преласка прага у погледу имовинског стања. Сви системи социјалног осигурања у ЕУ су заправо мешавина наведена два, али основне разлике су и даље видљиве и утичу на одређене елементе социјалне заштите. Како су системи социјалне заштите еволуирали током времена, већина њих укључује елементе који су универзални док се мањи број везује за постојање радног односа.⁸ У складу са поменутиим хибридниим моделима система социјалне заштите можемо разликовати четири која су по својим карактеристикама погодна за сврставање у неку од посебних група, при чему ваља имати у виду да се додатне поделе могу правити и унутар сваке од ових група.⁹ Тако, у зависности од тога који модел је усвојен можемо разликовати системе социјалне заштите (у оквиру којих је посебна пажња

⁵ Spasova, S. et al., *Access to social protection for people working on non-standard contracts and as self-employed in Europe - A study of national policies*, European Social Policy Network (ESPN), European Commission, Brussels, 2017, стр. 48.

⁶ General Secretariat of the Council, *Conclusions on Social Protection for the self-employed*, No. 13175/23, Council of the European Union, Brussels, 2023, para. 26.

⁷ Council Recommendation of 8 November 2019 on access to social protection for workers and the self-employed 2019/C 387/01 ST/12753/2019/INIT, OJ C 387, 15.11.2019, p. 1–8.

⁸ Исто.

⁹ Вид. *Extending social security to self-employed workers Lessons from international experience*, International Labour Organisation, 2021; Eichhorst, W., Braga, M., Mühlberger, U., *Social Protection Rights of Economically Dependent Self-Employed Workers*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2013; Eurofound, *Exploring Self-Employment in the European Union*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Luxembourg, 2017.

приликом поделе стављена на социјално осигурање) који се примењују у погледу самозапослених лица на следећи начин: Инклузивни системи социјалног осигурања, односно системи према којима и запослени и самозапослени остварују готово идентична права; Системи социјалног осигурања посебно предвиђени за самозапослена лица; Системи социјалног осигурања у којима су предвиђени универзални ризици којима су покривени и запослени и самозапослени али без посебног система за самозапослена лица; Системи социјалног осигурања којима су предвиђена ограничена универзална права из социјалног осигурања која остварују самозапослени.¹⁰ У раду ће даље бити приказане главне карактеристике наведених социјалних модела у циљу указивања на примере добре праксе који могу послужити као потенцијално солидна решења.

2. Системи социјалног осигурања

2.1. Инклузивни системи

Најбољи примери инклузивних система могу се пронаћи у земљама Скандинавије – Данској и Шведској и поред тога у Финској, где самозапослени имају право на социјалну заштиту исто као и запослени. У Шведској, систем социјалног осигурања је у основи заснован на принципу једнакости којем приступ имају сва лица, па се не прави велика разлика између запослених и самозапослених. У Шведској се поред пореза на зараду плаћају и доприноси за здравствено осигурање, боловање, пензију, породичне пензије, родитељско одсуство, повреде на раду и накнаде на тржишту рада (*labour market fees* енг.). Накнада у случају боловања и родитељског одсуства се обрачунава на основу годишњег прихода.¹¹ Самозапослени се могу пријавити за осигурање за случај незапослености (*unemployment insurance* енг.), која им може послужити као подршка да започну са радом, али им исто не искључује право на накнаду за незапослене (*unemployment benefit* енг.). Висину прихода коју самозапослено лице остварује по основу незапослености одређује Национална служба за запошљавање.¹²

У Данској је такође, систем социјалног осигурања исти за самозапослене и запослене, али су одређени елементи предвиђени на добровољној основи, односно самозапослена лица могу изабрати да ли ће доприносима покривати и ризике као што су незгода на раду и незапосленост. Ваља нагласити да је у

¹⁰ Група аутора, *Додатне анализе појединих радноправних института као подршка решењима из алтернативног модела закона о раду*, Београд, 2021, стр. 436-437.

¹¹ European Union - Employment, Social Affairs & Inclusion, *Your social security rights in Sweden*, European Commission, Brussels, 2013.

¹² Asenjoa, A., Pignatti, C., *Unemployment insurance schemes around the world: Evidence and policy options*, International Labour Office, Geneva, 2019, стр. 14.

2018. години Данска спровела реформу осмишљену да се обезбеде накнаде за незапослена лица које су приступачне и samozапосленима али и другим радницима који раде у неком од флексибилних облика рада ван радног односа. У времену, пре реформе, samozапослени су морали да приложе документацију не само о заради, већ и пријаве прихода и пореза, док је за запослене било потребно да докажу да испуњавају услове за минималну зарadu како би били осигурани за случај незапослености, па је самим тим остваривање права било мање предвидљиво за samozапослене него за запослене. Такође, након реформе приступ социјалном осигурању је олакшан и категоријама радника који нису у статусу запосленог или samozапосленог, већ се налазе у статусу лица које ради у форми рада које има одлике и независног и зависног рада.¹³ Пример који можемо пронаћи у Финској обухвата формално систем осигурања samozапослених који је исти као за запослене, али samozапослени могу одредити које социјалне ризике желе да покрију плаћањем доприноса једнако као и висину доприноса.¹⁴ Да би на адекватнији начин успоставила одржив и адекватан систем социјалног осигурања реформа у Финској из 2022. променила је висину основице прихода за обрачун доприноса за пензијско осигурање за samozапослене. Раније су се доприноси обрачунавали према висини самопријављеног годишњег прихода што је често доводило до тога да радници бирају најнижу категорију доприноса. Наведено, негативно је утицало на висину пензија и других прихода, као што су накнаде за боловање и породично одсуство. Од јануара 2023. стопа доприноса је задржана, али се сада примењује на „потврђени приход од samozапосљавања“ - износ који мора одговарати новчаној вредности уложеног рада, тако да зарada која би се исплаћивала буде еквивалентна раду које би samozапослени остварио када би радио као запослени. Процену прихода врше пружаоци пензија, а на основу средње зарade у области пословања и промета.¹⁵

2.2. Специјални системи социјалног осигурања

У низу земаља постоје специфични системи социјалног осигурања за samozапослене. Међу њима су: Аустрија, Белгија, Француска, Немачка, Грчка, Италија, Луксембург, Холандија, Шпанија и Португал. У Аустрији постоје посебне шеме за различите групе samozапослених. Међутим, од 2005. године поједини сегменти су усклађени за све попут пензионог система (осим за пољопривреднике, који и даље имају посебан фонд). Давања по основу

¹³ Kvist, J., *Denmark: A new unemployment insurance scheme for the future labour market*, ESPN Flash Report, No. 45/2017.

¹⁴ Spasova, S. *et al.*, *нав. дело*, стр. 48.

¹⁵ International Social Security Association (ISSA), *The International Social Security Association, Social security for the self-employed in Europe: Progress and developments*, Geneva, 2024, стр. 14.

здравственог осигурања, породичног одсуства, туђе неге и бриге, инвалидске и породичне пензије су сличне онима које остварују запослени. Постоје ограничења у погледу висине износа накнаде за случај боловања, али је у том случају могуће да самозапослени оствари пун износ (дакле као и запослени) само на основу добровољног здравственог осигурања. У погледу осигурања за случај незапослености уведен је посебан режим за самозапослене. Са друге стране ваља нагласити, да се у Аустрији прави разлика између самозапослених и економски зависних радника, па тако, потоњи имају у одређеним ситуацијама приступ систему социјалне заштите једнако као и запослени.¹⁶ У Белгији самозапослени имају посебан систем социјалног осигурања и покривени су у случају свих ризика као и запослени, али најчешће за краћи период у односу на запослене. Изузетак је осигурање за случај незапослености и повреде на раду, које није посебно предвиђено за самозапослене.¹⁷ У Француској, постоје специфични системи социјалног осигурања за различите групе самозапослених. Од касних 1970-их, третман социјалне заштите самозапослених постепено је усклађиван са општим системом: породичне пензије за самозапослене укључене су у општу шему 1978. године; давања из здравственог осигурања усклађена су са општим системом 2000. године, а затим и накнаде за боловање 2016. године. Такође, пензијски систем се у извесној мери ујединио са општим системом, посебно за самозапослене занатлије и трговце на мало, али и за друге слободне професије. Тако, данас, здравствена заштита, пензије и породичне накнаде су део шеме социјалног осигурања за све раднике, али обрачун накнада за наведено се одвија на различите начине – право на накнаду у случају боловања и инвалидности се може остварити након годину дана осигурања, али уз одређена ограничења у погледу временског периода боловања које је покривено осигурањем. Накнада у случају породичног одсуства се обично обрачунава паушално. Самозапослени могу бити добровољно осигурани у случају повреда на раду, док немају право на осигурање за случај незапослености.¹⁸

У Немачкој постоје разлике између самозапослених у погледу покривености социјалном заштитом.¹⁹ Са друге стране, одређени елементи социјалне заштите су универзални за све раднике, попут здравственог осигурања и накнада које по основу социјалног осигурања могу остваривати чланови породице осигураника (*family benefits* енг.). Међутим, самозапосленима је дозвољено да се одреде поред обавезног здравственог

¹⁶ OECD, *The Future of Social Protection: What Works for Non-standard Workers*, OECD Publishing, Paris, 2018, стр. 48.

¹⁷ Исто.

¹⁸ Cahuc, P., *Social protection for the self-employed*, у: *The Future of Social Protection What Works for Non-standard Workers?*, OECD Publishing, Paris, 2018, стр. 102.

¹⁹ Chesalina, O., *Access to social security for digital platform workers in Germany and in Russia: a comparative study*, *Spanish Labour Law and Employment Relations Journal*, No. 1-2/2018, стр. 18.

осигурања и за добровољно здравствено осигурање. Осигурање у случају болести (боловање), инвалидности и повреде на раду је обавезно за све групе samozaposlenih, осим пољопривредника који не остварују накнаду у случају болести – односно накнаду у случају боловања. Пензијско осигурање је обавезно за већину samozaposlenih осим за оне, као што су слободне професије, који имају посебне шеме за остваривање права по основу социјалног осигурања, па тако уметници и писци покривени су шемама здравственог и пензионог осигурања које функционишу на исти начин као и оне за запослене, уз одређена одступања прилагођена овим професијама.²⁰ Осигурање за случај незапослености је добровољно и samozaposleni могу остварити права по основу незапослености након 12 месеци добровољне уплате доприноса за случај незапослености, док су пољопривредници у потпуности искључени.²¹

У Холандији, социјална заштита од небезбедних или нездравих услова рада је иста за запослене и samozaposlene. У погледу других ризика, систем социјалне заштите за samozaposlene је другачији јер уговор на основу којег samozaposlena лица „раде“ по закону није уговор о раду. Као резултат тога, одредбе закона о раду, укључујући и аспекте социјалног осигурања који се везују за радни однос се не примењује. То значи да samozaposleni није осигуран од ризика незапослености, инвалидности или болести и нема право на минималну зараду. Са друге стране, samozaposleni остварују права по основу материнства у зависности од висине раније пријављених прихода. Поред тога, постоји Закон о социјалној помоћи посебно за samozaposlene (*Besluit bijstandverlening zelfstandigen, Bbz* нем.). Samozaposleni који остварује привремени мањак прихода може остварити право на социјалну помоћ за допуну прихода (до нивоа редовне социјалне помоћи уколико су пријављени приходи нижи). Такође је могуће добити кредит са нултом каматном стопом уместо социјалне помоћи. Услови који су предвиђени да би лице било субјекат права на социјалну помоћ за samozaposlene подразумева следеће: да је губитак прихода привремен, са очекивањем да ће samozaposleno лице у будућности повратити довољан ниво прихода, да је лице провело најмање одређен број сати (1.225) годишње радећи у сопственом предузећу и није остваривало приходе радећи за друго лице. Максимум трајање ове помоћи је 12 месеци, али се може продужити на додатни период 24 месеца ако је потребно.²² Најзад, за старије samozaposlene са ниским примањима постоји посебан закон - Закон о бенефицијама (*Vet Inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte*

²⁰ Park, C., *Social Security for the Self-employed: With a Focus on the European Countries*, Working Paper, Korela Labour Institute, 2011, стр.10.

²¹ Fachinger, U., Frankus, A., *Self-Employment and the Insurance against Social Risks*, у: *The Handbook of Research on Freelancing and Self-Employment*, (ed. Bruke, A.), Senate Hall Academic Publishing, Dublin, 2015, стр. 135-146; Eurofound, *Exploring self-employment in the European Union*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017, стр. 49.

²² OECD, *нав. дело*, стр. 22.

gevezen zelfstandigen, IOAZ нем.). Овим Законом се обезбеђује додатак на приход самозапосленима који су старији од 55 година, али још увек нису навршили услове за старосну пензију (65).²³

У Шпанији, самозапослени су укључени у општи режим социјалног осигурања у складу са Уставом, тачније чл. 41, према којем сви грађани - дакле независно од тога да ли су запослени или не а који обављају професионалну, односно лукративну активност имају право на социјалну сигурност.²⁴ Али, у оквиру система социјалне сигурности, самозапослени су предмет посебног режима социјалног осигурања који је уређен Декретом 2530/1970, којим су обухваћена и лица која нису самозапослени у правом смислу већ се категоришу као независни радници. Ова група радника, може бити субјект права на социјално осигурање и под посебним законодавним оквиром уколико је реч о професијама за које су предвиђени посебни услови у погледу остваривања права на социјално осигурање. Специјалан режим социјалног осигурања за посебну категорију радника – независне раднике, су у великој мери сличне систему социјалног осигурања предвиђеног за запослене – општи режим у складу са поменутиим Декретом 2530/1970 који у чл. 1 упућује на примену општег режима социјалног осигурања за одређену категорију независних радника. Додатно, други закони попут закона којим се обезбеђује безбедност и здравље на раду проширени су на самозапослене. Посебно је важно истаћи да надлежност радних судова обухвата и решавање спорова насталих поводом уговора које закључују „економски зависни самозапослени“ (*trabajador autónomo económicamente dependiente* – TRADE шп.) као и на питање утврђивања њиховог статуса.²⁵

2.3. Системи социјалног осигурања у којима су предвиђени универзални ризици којима су покривени и запослени и самозапослени али без посебног система за самозапослена лица

У многим земљама укључујући Кипар, Чешку, Естонију, Мађарску, Летонију, Литванију, Малту, Пољску, Румунију, Словачку, Словенију, постоје универзални аспекти социјалне заштите за самозапослене и запослене, нпр. као што су приступ здравственој заштити, остваривање права на пензију, док други

²³ Исто., стр. 23.

²⁴ The Spanish Constitution Passed by the Cortes Generales in Plenary Meetings of the Congress of Deputies and the Senate held on October 31, 1978, доступно на: <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionINGLES.pdf>, 8.10.2024.

²⁵ Garcia-Munoz Alhambra, M.A., *Spain*, у: Collective Bargaining for Self Employed Workers in Europe (eds. Waas, B., Heissl, C.), Wolters Kluwer International, The Netherlands, 2021, стр. 235-236.

аспекти обавезне социјалне заштите нису проширени на samozaposlene или су остављени на нивоу добровољног социјалног осигурања.

На Кипру, samozaposleni су део општег система социјалног осигурања. Висине њихових доприноса, одређене су минималним износима у зависности од занимања/професије, али samozaposleni може одлучити да плаћа веће доприносе, до одређеног максимума. Ризицима попут болести, материнства, старости, смрти члана породице су једнако обухваћени и запослени и samozaposleni. У погледу остваривања права на накнаду у случају болести (боловање) неопходно је да је samozaposleni претходно радио минимум девет дана, али се наведени услов не примењује у случају хоспитализације. Samozaposleni нису обухваћени осигурањем за случај незапослености као ни у случају повреде на раду.²⁶

У Чешкој, здравствена заштита, остваривање права на пензију, укључујући и инвалидску и породичну пензију, су иста за запослене и samozaposlene, док је осигурање за случај болести, породичног одсуства и осигурање за случај незапослености предвиђено на добровољној основи за samozaposlene. Не постоји осигурање за случај повреде на раду за samozaposlene.²⁷

У Мађарској су samozaposleni у погледу социјалне заштите идентично заштићени као запослени. Породичне бенефиције на основу социјалног осигурања су универзалне за све грађане. Доприноси које samozaposleni уплаћују се обрачунавају на основу пријаве прихода, а најмање у износу који одговара висини минималне зараде.²⁸

У Летонији и Литванији samozaposleni су обавезно осигурани као запослени, уколико су платили доприносе и ако њихова примања прелазе одређени праг. Они су, међутим, искључени из накнаде коју остварују запослени у случају незапослености и, у случају Летоније, из осигурања од повреде на раду, док у Литванији они нису покривени обавезним социјалним осигурањем у случају боловања и повреде на раду. У чл. 4 Закона о социјалном осигурању Литваније указано је јасно да су лица која примају приход на основу уговора о ауторским правима од осигуравача, литванског ентитета, покривена социјалним осигурањем у погледу пензија, болести и материнства, осим ако се такав приход остварује по основу обављања делатности - то јесте уколико је тако уговорено између страна уговора.²⁹

На Малти су и запослени и samozaposleni обухваћени истом шемом социјалне заштите. Постоји универзални систем здравствене заштите, а друга

²⁶ OECD, *нав. дело*, стр. 59.

²⁷ Исто; Група аутора, *Додатне анализе појединих радноправних института ...*, стр. 441.

²⁸ Eurofound, *Hungary: Self-employed workers*, доступно на: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2009/hungary-self-employed-workers>, 10.10.2024.

²⁹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo, ministerija, *Social insurance contributions*, доступно на: <https://socmin.lrv.lt/en/activities/social-insurance-1/social-insurance-contributions>, 11.10.2024; Група аутора, *Додатне анализе појединих радноправних института ...*, стр. 441.

права по основу социјалног осигурања су доступна самозапосленима, било на исти начин као и запосленима (као што су пензије и осигурање у случају инвалидности), или под одређеним условима у случају остваривања права на накнаду у случају болести и осигурања у случају повреде на раду, где се захтева одређени временски период у погледу трајања рада. Обично је износ доприноса који се захтева од самозапослених виши од оних који је предвиђен за запослене. Самозапослени су искључени из осигурања за случај незапослености.³⁰

У Пољској је систем здравствене заштите универзалан, док су самозапослени обухваћени општим режимом социјалног осигурања у погледу пензија и повреда на раду. Додатно, они могу добровољно да се осигурају за случај болести и породилског одсуства. Социјално осигурање у случају незапослености у Пољској је обавезно за све и запослене и самозапослене, с тим да самозапослени плаћају доприносе самостално док се доприноси запослених у потпуности уплаћују од стране послодаваца. Да би самозапослени могли да остваре права по основу незапослености неопходно је да њихова месечна примања буду најмање једнака минималној заради.³¹

У Румунији, је свако без обзира да ли је запослен или самозапослен укључен у општи систем социјалне заштите који обухвата обавезно осигурање од ризика болести, материнства, инвалидитета, старости и смрти. Осигурање против повреда на раду, професионалних обољења и у случају незапослености су добровољни за самозапослене. Требало би напоменути да су самозапослени покривени осигурањем у случају остварења ризика инвалидности, старости и смрти члана породице под условом да њихов просечни месечни нето приход прелази 35% просечне бруто зараде утврђене за претходну годину. Паралелно са општим системом социјалног осигурања, постоје посебне шеме социјалног осигурања намењене нотарима и адвокатима.³²

2.4. Системи социјалног осигурања којима су предвиђена ограничена универзална права из социјалног осигурања која остварују самозапослени

Примере система социјалног осигурања формираних тако да самозапослени остварују само поједина права по основу обавезног социјалног осигурања можемо пронаћи у Бугарској, и земљама англосаксонске правне традиције попут Ирске и Велике Британије.

³⁰ OECD, *нав. дело*, стр. 59.

³¹ European Union, Employment, Social Affairs & Inclusion, *Your social security rights in Poland*, European Commission, Brussels, 2024, стр. 27; OECD, *нав. дело*, стр. 60.

³² European Union, Employment, Social Affairs & Inclusion, *Your social security rights in Romania*, European Commission, Brussels, 2024.

У Бугарској, самоосигурана лица у смислу Законика о социјалном осигурању су: лица регистрована као *freelancer*-и и/или занатлије,³³ лица која обављају пословну делатност, трговци појединци, власници или ортаци у привредним друштвима и физичка лица - чланови удружења, регистровани пољопривредници и узгајивачи дувана. У погледу система социјалне заштите samozaposleni су обухваћени само обавезним социјалним осигурањем у случају ризика старости и инвалидности и појединих општих болести. За друго, као што је шира здравствена заштита и материнство, samozaposleni могу бити осигурани само кроз уплату доприноса за добровољно осигурање.³⁴

У Ирској и Великој Британији постоје веома ограничена универзална права из социјалног осигурања која су доступна за samozaposlene, а која су углавном уско везано за имовинско стање у погледу висине до које обавезно социјално осигурање покрива штету насталу услед осигураног ризика. Ако лице жели да има осигурање које покрива већи број ризика или у већој висини, то мора остварити кроз добровољно, то јесте приватно осигурање, које излази из оквира државног система социјалне заштите.

У Ирској, општи систем здравствене заштите постављен је тако да је висина покрића одређена приходима. Као последица, долази до веома ниских државних пензија, породичних и накнада за породилско одсуство, како за samozaposlene тако и за запослене. Осигурање у случају боловања није обезбеђено за samozaposlene.³⁵ Према ирском законодавству не постоје посебни програми социјалног осигурања за било које посебне категорије радника, те су запослени и samozaposleni осигураници по систему општег социјалног осигурања.³⁶

У Великој Британији, државни системи социјалног осигурања су веома слични ирском систему и не прави се разлика између запослених и samozaposlenih. При чему, поједина лица чији се приходи налазе испод одређеног минимума су ослобођена плаћања доприноса. Здравствена заштита је доступна свим грађанима а државна минимална пензија је иста за све. Samozaposleni могу добровољно да се одлуче за плаћање накнаде за случај боловања и инвалидности, а нису покривени осигурањем у случају несреће на раду и породилског одсуства и одсуства ради неге детета. Не постоје накнаде за незапослене – осигурање за случај незапослености, али се може тражити

³³ Није реткост да многи samozaposleni оптирају за статус *freelancer*-а како би са једне стране избегли опорезивање али са друге стране пренебрегавају последице заснивања овог статуса. Вид.: Рељановић, М., *Уговори са нултим радним временом*, Страни правни живот, бр. 3/2019, стр. 38.

³⁴ Zahariev, B., *ESPN Thematic Report on Access to social protection of people working as self-employed or on non-standard contracts – Bulgaria*, European Commission, Brussels, 2017, стр. 22.

³⁵ OECD, *нав. дело*, стр. 50.

³⁶ European Union, Employment, Social Affairs & Inclusion, *Your social security rights in Ireland*, European Commission, Brussels, 2024, стр. 5.

накнада уколико се лице налази у стању потраге за послом (*job seeker* енгл.) на основу провере имовинског стања.³⁷

3. Закључак

Евидентно је да системи социјалног осигурања којима су покривени самозапослени значајно разликују међу земљама Европске уније и да се оправданост покривеношћу одређеним социјалним ризицима може оправдати са различитих аспеката. У том смислу похвално је да се изузеће самозапослених не претпоставља као императив и да је извесно да се будућност у погледу проширења домена њихове заштите све већим бројем права из социјалног осигурања у будућности може очекивати.

Оно што је неизвесно јесте у којој мери ће њихово изједначавање уколико до тога дође бити целисходно, ако се узме у обзир начин њиховог пословања и потреба за прављењем разлика у односу на социјално осигурање које уживају запослени. Међутим, на том терену ваља бити обазрив јер питање заштите социјалним осигурањем долази из различитих побуда у односу на прављење разлика у погледу запослених и самозапослених у контексту радноправног положаја. На том фону, све мање прављење директних и неупитних разлика између запослених и самозапослених довело је и до појава нове треће категорија радника која ће указати на неопходност можда и потпуног изједначавања запослених и самозапослених у погледу приступа правима по основу социјалног осигурања.

*Jovana Misailović, LL.M., Assistant
Faculty of Law, University of Kragujevac*

SOCIAL INSURANCE SYSTEMS FOR THE SELF-EMPLOYED IN EUROPEAN UNION COUNTRIES

Summary

Social insurance for the self-employed represents a key aspect of protection and economic security for individuals working for themselves. This system encompasses various forms of insurance, including health, pension, and unemployment insurance,

³⁷ OECD, *нав. дело*, стр. 51; Social Security Advisory Committee, *Social security provision and the selfemployed*, Occasional Paper No. 13/2014, стр. 8-15; Gottschall, K., Kroos, D., *Self-employment in Germany and the UK: Labor market regulation, risk-management and gender in comparative perspective*, ZeS-Arbeitspapier, No. 13/2003, стр. 8-13.

with the aim of providing basic social benefits. The social insurance system for the self-employed also plays a vital role in ensuring social security, allowing individuals to confront the risks associated with self-employment. Although differences in access to social insurance rights are evident, many countries have adopted social insurance systems that increasingly aim to equalize coverage between employed and self-employed individuals. In the paper, the author presents examples of solutions adopted in European Union countries, highlighting both favorable and less favorable examples.

Key words: *self-employed, social insurance, social risks, social law.*

Литература

- Asenjoa, A., Pignatti, C., *Unemployment insurance schemes around the world: Evidence and policy options*, International Labour Office, Geneva, 2019.
- Видановић, К., *(Не)оправданост примене радноправних правила о заштити од отказа на samozапослена лица*, Страни правни живот, бр. 2/2021.
- Cahuc, P., *Social protection for the self-employed*, у: *The Future of Social Protection What Works for Non-standard Workers?*, OECD Publishing, Paris, 2018.
- Chesalina, O., *Access to social security for digital platform workers in Germany and in Russia: a comparative study*, Spanish Labour Law and Employment Relations Journal, No. 1-2/2018.
- Council Recommendation of 8 November 2019 on access to social protection for workers and the self-employed 2019/C 387/01 ST/12753/2019/INIT, OJ C 387, 15.11.2019.
- Eichhorst, W., Braga, M., Mühlberger, U., *Social Protection Rights of Economically Dependent Self-Employed Workers*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2013.
- Eurofound, *Exploring self-employment in the European Union*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017.
- European Union, Employment, Social Affairs & Inclusion, *Your social security rights in Ireland*, European Commission, Brussels, 2024.
- Eurofound, *Exploring Self-Employment in the European Union*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Luxembourg, 2017.
- European Union, Employment, Social Affairs & Inclusion, *Your social security rights in Sweden*, European Commission, Brussels, 2013.
- European Union, Employment, Social Affairs & Inclusion, *Your social security rights in Poland*, European Commission, Brussels, 2024.
- European Union, Employment, Social Affairs & Inclusion, *Your social security rights in Romania*, European Commission, Brussels, 2024.
- Extending social security to self-employed workers Lessons from international experience*, International Labour Organisation, 2021.

- Fachinger, U., Frankus, A., *Self-Employment and the Insurance against Social Risks*, у: The Handbook of Research on Freelancing and Self-Employment, (ed. Bruke, A.), Senate Hall Academic Publishing, Dublin, 2015.
- Група аутора, *Додатне анализе појединих радноправних института као подршка решењима из алтернативног модела закона о раду*, Београд, 2021.
- Garcia-Munoz Alhambra, M. A., *Spain*, у: Collective Bargaining for Self Employed Workers in Europe (eds. Waas, B., Heissl, C.), Wolters Kluwer International, The Netherlands, 2021.
- General Secretariat of the Council, Conclusions on Social Protection for the self-employed, No. 13175/23, Council of the European Union, Brussels, 2023.
- Gottschall, K., Kroos, D., *Self-employment in Germany and the UK: Labor market regulation, risk-management and gender in comparative perspective*, ZeS-Arbeitspapier, No. 13/2003.
- ILO, *Extending social security to self-employed workers -Lessons from international experience*, Geneva, 2021.
- International Social Security Association (ISSA), *The International Social Security Association, Social security for the self-employed in Europe: Progress and developments*, Geneva, 2024.
- Kvist, J., *Denmark: A new unemployment insurance scheme for the future labour market*, ESPN Flash Report, No. 2017/45.
- OECD, *The Future of Social Protection: What Works for Non-standard Workers*, OECD Publishing, Paris, 2018.
- Park, C., *Social Security for the Self-employed: With a Focus on the European Countries*, Working Paper, Korela Labour Institute, 2011.
- Рељановић, М., *Уговори са нултим радним временом*, Страни правни живот, бр. 3/2019.
- Report from the Commission to the Council on the implementation of the Council Recommendation on access to social protection for workers and the selfemployed, COM/2023/43 final, 31.1.2023, "Key Findings".
- Social Security Advisory Committee, Social security provision and the selfemployed, Occasional Paper No. 13/2014.
- Spasova, S. et al., *Access to social protection for people working on non-standard contracts and as self-employed in Europe - A study of national policies*, European Social Policy Network (ESPN), European Commission, Brussels, 2017.
- World Employment and Social Outlook: Trends 2019*, International Labour Office, Geneva, 2019.
- Zahariev, B., *ESPN Thematic Report on Access to social protection of people working as self-employed or on non-standard contracts – Bulgaria*, European Commission, Brussels, 2017.

Интернет извори

- The Spanish Constitution Passed by the Cortes Generales in Plenary Meetings of the Congress of Deputies and the Senate held on October 31, 1978, доступно на: <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionINGLES.pdf>, 8.10.2024.
- Eurofound, *Hungary: Self-employed workers*, доступно на: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2009/hungary-self-employed-workers>, 10.10.2024.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo, ministerija, *Social insurance contributions*, доступно на: <https://socmin.lrv.lt/en/activities/social-insurance-1/social-insurance-contributions>, 11.10.2024.